

Regulatory Legal Principles for Realization of Freedom of the Press in the Thought of Martyr Ayatollah Khamenei and Their Reflection in the Laws of the Islamic Republic of Iran

Ali Rabi'zadeh*

Department of Law, Imam Reza International University, Mashhad, Iran

Fatemeh Sadat Davoudi Navakh

*M.A. Graduate in Theology, Islamic Studies and Guidance (Jurisprudence and Foundations of Law),
Imam Reza International University, Mashhad, Iran*

Saeed Mansourian

*Ph.D. Candidate in Political Sociology, Faculty of Islamic Studies and Political Science, Imam Sadiq
University, Tebran, Iran*

Received : January 18, 2026, **Revised :** May 16, 2026, **Accepted :** May 25, 2026

DOI: [10.22034/rjfis.2026.565675.1235](https://doi.org/10.22034/rjfis.2026.565675.1235)

Abstract

Freedom of the press constitutes one of the cornerstones of democratic governance and plays a vital role in promoting social development and public participation. Within the Islamic legal tradition, this freedom is likewise recognized, albeit within a normative framework governed by specific legal principles and ethical considerations. This study examines the legal principles governing freedom of the press as articulated in the thought of Martyr Ayatollah Seyed Ali Khamenei and analyzes the extent to which these principles are reflected in the legislation of the Islamic Republic of Iran. The originality of this research lies in its independent legal examination of a subject that has received little scholarly attention. The central research question is: Based on thoughts and opinions of Ayatollah Khamenei, what legal principles govern the exercise of freedom of the press? The study adopts a descriptive-analytical approach, employing documentary research for data collection and qualitative content analysis to interpret the relevant sources. The findings demonstrate that, while strongly affirming the importance of press freedom, Ayatollah Khamenei conceptualizes its exercise within a coherent legal framework comprising two broad categories of principles: political principles and socio-cultural principles. The political principles include adherence to the rule of law, the protection of national security, the prohibition of distortion and the dissemination of false information, the safeguarding of society's psychological security, the prevention of social discord, and the protection of individual dignity and reputation. The socio-cultural principles encompass respect for national values, resistance to the promotion of deviant ideologies, and the enhancement of public awareness and civic consciousness. The study further concludes that although a number of these principles have been incorporated into the current legal framework of the Islamic Republic of Iran, important legislative gaps remain. In particular, the legal system lacks sufficiently explicit provisions addressing the prohibition of distortion and disinformation, as well as the protection of the public's right to psychological security. These findings underscore the need for a more comprehensive legislative framework capable of reconciling freedom of the press with the broader public interests recognized in Islamic public law.

Keywords: Public law, freedom of press, Islamic law, Ayatollah Khamenei, Iran.

* Email: a.rabiezade@imamreza.ac.ir (Corresponding Author)p

Extended Abstract Introduction

1. Introduction

In the contemporary world, the press and mass media, empowered by advances in communication technologies, play a fundamental role in shaping public opinion and influencing the political orientation of society. As one of the essential pillars of democratic systems, the media have consistently been the subject of theoretical and legislative regulation. The dominant contemporary theory of press freedom is the **Social Responsibility Theory**, which holds that media professionals and those exercising the right to freedom of expression are obligated to use this freedom in accordance with their social and ethical responsibilities. Accordingly, freedom of expression is regarded not merely as an individual right but also as a moral right, the exercise of which depends upon the fulfillment of corresponding social obligations.

The legal approach adopted toward freedom of the press reflects the philosophical and normative foundations of each legal system. Given Islam's distinctive perspective on human nature, society, and morality, it is necessary to formulate an approach to press freedom that is consistent with the Islamic intellectual framework. The practical significance of this study lies in the fact that the intellectual framework of the Martyred Ayatollah Khamenei, as one of the principal sources informing the general policies of the Islamic Republic of Iran, provides valuable guidance for identifying and applying the legal principles governing freedom of the press. It also offers a useful framework for evaluating the country's existing laws and regulations in this field.

2. Methodology

This study employs a **descriptive-analytical** method based on **documentary research**. Documentary research involves collecting data from written sources, historical documents, books, scholarly articles, and other authoritative materials. This method is particularly appropriate for subjects in which direct observation or experimentation is not feasible, requiring researchers to rely on existing documentary evidence.

The collected data were systematically analyzed to address the research questions. A comprehensive search was conducted through the official website of the Office for the Preservation and Publication of the Works of **Martyr Ayatollah Seyed Ali Khamenei** using keywords such as *press*, *media*, *freedom*, *freedom of the press*, *public opinion*, and *psychological security*. The purpose was to extract and analyze his statements concerning the status of freedom of the press and the governing principles of media regulation within the Islamic legal system. The findings were subsequently classified into two main categories: **political principles** and **socio-cultural principles**.

3. Results and Discussion

This study identifies the legal principles governing freedom of the press in the thought of the Martyred Ayatollah Khamenei and examines their reflection in the legal system of the Islamic Republic of Iran.

The findings indicate that, within His intellectual framework, freedom is not viewed as being in conflict with law or public order. Rather, it is understood within the framework of compliance with just laws that safeguard both individual and collective interests. From this perspective, freedom of the press is considered an inherent, Divine, and human right that the Islamic government is obligated to guarantee and protect. Nevertheless, the exercise of this right is inseparable from social, ethical, and religious responsibilities. Consequently, while the press enjoys the right to freedom, it is also obliged to exercise this freedom in a manner that promotes social development, enhances public awareness, and safeguards national interests.

The study further demonstrates that the governing principles of press freedom may be classified into two broad categories: **political principles** and **socio-cultural principles**. Within the **political dimension**, the principal legal principles include compliance with laws and regulations; protection of national and public security; prohibition of the distortion of political realities; preservation of society's psychological security; avoidance of creating division between the government and the people; protection of individual dignity and reputation; prevention of conspiracies against national authority; prohibition of denying the Islamic Republic; and prohibition of disclosing classified information. These principles indicate that, within the Islamic legal system, freedom of the press is closely linked to the preservation of political stability, national security, and social cohesion.

Within the **socio-cultural dimension**, the study identifies strengthening social solidarity and national unity, prohibiting the promotion of deviant ideas, enhancing public awareness, preventing the spread of despair, and protecting moral and national values as fundamental principles. Accordingly, the press is viewed not merely as a vehicle for disseminating information but also as a social and cultural institution with the responsibility to contribute to the intellectual, moral, and cultural development of society. From the perspective of the Martyred Ayatollah Khamenei, media outlets that promote despair, moral corruption, social discord, or ideological deviation exceed the legitimate limits of freedom.

4. Conclusion

The findings of this paper indicate that freedom of the press occupies a fundamental position in the thought of the Martyred Ayatollah Khamenei and is regarded as one of the principal instruments for promoting social justice, enhancing public awareness, and strengthening religious democracy. Accordingly, the government assumes the responsibility of ensuring the conditions necessary for the effective enjoyment of this right, while the press is obligated to exercise it in a manner that serves both public and private interests.

At the same time, freedom of the press within the Islamic legal system is founded upon the principle of **responsible freedom**, rather than absolute freedom. Its exercise must remain consistent with the security, ethical, and cultural requirements of Islam. Legitimate limitations include safeguarding national security, preserving public order, preventing moral corruption, combating misinformation and rumors, and preventing the promotion of deviant movements. Within this framework, freedom of the press constitutes not only an inherent and divinely endowed right but also a significant social responsibility.

The findings further suggest that the relationship between the press and the State is conceived as a balanced one, founded upon mutual responsibility. The press is entrusted with the duties of fair criticism, public oversight, and accountability, while the government is expected to be transparent, responsive, and receptive to criticism. This framework provides a legal basis for regulating the relationship between the media and public authority.

An examination of the statutory laws of the Islamic Republic of Iran reveals that many of these principles have already been incorporated into the existing legal framework. Nevertheless, certain elements, such as the prohibition of the distortion of political realities and the protection of society's psychological security, require more precise legislative regulation and normative clarification. Overall, freedom of the press within the Islamic legal system is founded upon a balanced legal philosophy that seeks to reconcile respect for individual rights with the protection of public interests, cultural identity, and

the fundamental values of Islamic society. This framework may therefore provide a valuable basis for improving media governance and informing future policy reforms in this field.

Keywords: Public law, freedom of press, Islamic law, Ayatollah Khamenei

اصول حقوقی تنظیم‌کننده آزادی مطبوعات مبتنی بر منظومه فکری آیت‌الله العظمی شهید خامنه‌ای (قدس سره) و انعکاس آن در قوانین جمهوری اسلامی ایران

| علی ربیع‌زاده^{۱*} | ID | فاطمه سادات داودی ناوخ^۲ | سعید منصوریان^۳

DOI: [10.22034/rjfs.2026.565675.1235](https://doi.org/10.22034/rjfs.2026.565675.1235)

چکیده

آزادی مطبوعات از ارکان بنیادین نظام‌های مردم‌سالار است و به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم در فرایند پیشرفت اجتماعی نقش‌آفرینی می‌کند. در نظام حقوقی اسلام نیز این مفهوم با رویکردی مترقی مورد توجه قرار گرفته و اصول حقوقی خاصی برای آن تعریف شده است. پژوهش حاضر با هدف بررسی اصول مذکور در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (ره) سامان یافته و نوآوری آن نیز به بدیع‌بودن موضوع و فقدان پیشینه مستقل حقوقی در این زمینه بازمی‌گردد. پرسش اصلی تحقیق چنین است: «مطابق منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (ره)، آزادی مطبوعات بر مبنای چه اصولی از لحاظ حقوقی سازمان‌دهی می‌شود؟» این تحقیق با رویکرد توصیفی انجام شده و برای گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و برای تحلیل آن‌ها از روش تحلیل محتوای کیفی بهره گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ایشان ضمن تأکید بر اهمیت آزادی مطبوعات، اصول حقوقی متنوعی را در دو دسته کلی اصول سیاسی و اصول فرهنگی - اجتماعی برای آن ترسیم کرده‌اند. مطابقت با قوانین، حفظ امنیت ملی، منع تحریف و نشر اکاذیب، صیانت از امنیت روانی جامعه، ممنوعیت اختلاف‌افکنی و حفظ کرامت اشخاص، از جمله اصول سیاسی و احترام به ارزش‌های ملی، مقابله با ترویج افکار انحرافی و ارتقای آگاهی‌های عمومی نیز از جمله اصول فرهنگی - اجتماعی حاکم بر آزادی مطبوعات در منظومه فکری ایشان هستند. به‌طور کلی، برخی از اصول مذکور در قوانین فعلی جمهوری اسلامی ایران بازتاب یافته‌اند؛ لیکن در برخی موارد، همچون مقابله با تحریف و نشر اکاذیب و رعایت حق بر امنیت روانی، خلأ قانونی کاملاً مشهود است. واژگان کلیدی: حقوق عمومی، آزادی مطبوعات، حقوق اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای (ره)، قوانین و مقررات.

۱. گروه حقوق، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)، مشهد، ایران

* Email: a.rabiezade@imamreza.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی و ارشاد، گرایش فقه و مبانی حقوق، دانشگاه بین‌المللی امام رضا علیه‌السلام، مشهد، ایران

Email: f.davoodi@imamreza.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران
Email: saeedmansourian75@gmail.com

دسترسی به مقالات فصلنامه علمی پژوهش‌های فقه و علوم اسلامی (open access) است.
فصلنامه علمی پژوهش‌های فقه و علوم اسلامی تحت مجوز بین‌المللی CC BY 4.0 می‌باشد.
مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به‌عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید/عدم تأیید صاحب امتیاز فصلنامه علمی پژوهش‌های فقه و علوم اسلامی نمی‌باشد.

۱. مقدمه

در جهان معاصر، مطبوعات و رسانه‌های جمعی با اتکا به پیشرفت فناوری‌های ارتباطی، نقشی بنیادین در شکل‌دهی به افکار عمومی و جهت‌گیری‌های سیاسی جامعه ایفا می‌کنند. این نهادها به‌عنوان یکی از ارکان نظام‌های دموکراتیک، همواره در معرض بررسی‌های نظری و قانون‌گذاری قرار گرفته‌اند. نظریه غالب در عصر حاضر درباره آزادی مطبوعات، «نظریه مسئولیت اجتماعی» است؛ بدین معنا که دارندگان این حق و فعالان عرصه رسانه‌ای ملزمند از آزادی خویش در راستای انجام تکالیف اجتماعی و اخلاقی بهره‌گیرند (خسروی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴۴). ازاین‌رو، آزادی بیان نه صرفاً یک حق فردی، بلکه حقی اخلاقی تلقی می‌شود که کاربست آن منوط به رعایت وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی است.

نوع رویکرد و تجویز نظام‌های حقوقی نسبت به آزادی مطبوعات، برخاسته از مبانی فکری و ارزشی هر نظام است. در این میان، به‌دلیل نگرش متمایز اسلام نسبت به مبانی انسان‌شناختی، اجتماعی و اخلاقی، ضرورت دارد که رویکردی متناسب با منظومه فکری اسلامی در این حوزه طراحی و اجرا گردد. اهمیت عملی این پژوهش در آن است که منظومه فکری حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، به‌عنوان یکی از مؤثرترین منابع در تعیین سیاست‌های کلی جمهوری اسلامی ایران، می‌تواند راهنمایی روشن برای تبیین و کاربست اصول حقوقی حاکم بر آزادی مطبوعات را فراهم آورده و در زمینه ارزیابی سیاست‌ها، قوانین و مقررات فعلی نظام جمهوری اسلامی ایران راهگشا باشد.

هدف اصلی از پژوهش حاضر توصیف و تبیین اصول حاکم بر آزادی مطبوعات در نظام حقوقی اسلام بر مبنای منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (ره) می‌باشد. بر این اساس سؤال اصلی مقاله حاضر چنین است: «مطابق با منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (ره)، آزادی مطبوعات با چه اصولی از لحاظ حقوقی سازمان‌دهی می‌شود؟». همچنین این تحقیق دربردارنده یک سؤال فرعی می‌باشد: «اصول مذکور چگونه در قوانین جمهوری اسلامی ایران منعکس شده است؟». شایان ذکر است این پژوهش فرضیه‌آزمایی نمی‌باشد.

بر همین اساس، مقاله حاضر ابتدا به تبیین مفهوم آزادی مطبوعات پرداخته و سپس جایگاه این حق را در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (ره) بررسی می‌کند. در ادامه، اصول حقوقی حاکم بر آزادی مطبوعات از منظر ایشان تبیین و طبقه‌بندی شده و بازتاب هریک از اصول مذکور در قوانین جمهوری اسلامی ایران تشریح شده است.

۱-۱. پیشینه نظری پژوهش

در زمینه محدوده آزادی مطبوعات در نظام اسلامی پژوهش‌های متعددی انجام شده است:

— غفوری در پایان‌نامه «آزادی مطبوعات در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران»، به بررسی مبانی فقهی و حقوقی آزادی مطبوعات در نظام اسلامی پرداخته و با استناد به آیات و روایات نشان می‌دهد که آزادی بیان در اسلام پذیرفته شده، اما با قیودی مانند حفظ مصالح عمومی و عدم نشر فساد همراه است (غفوری، ۱۳۷۹).

— بهادری‌جهرمی و ابریشمی‌راد در مقاله «حدود و حوزه صلاحیت قانون‌گذاری مجلس در زمینه نشریات و مطبوعات»، به بررسی حدود قانونی مجلس شورای اسلامی در زمینه قانون‌گذاری مرتبط با نشریات و مطبوعات می‌پردازند و با تحلیل اصول ۲۴ و ۷۱ قانون اساسی، قیود محدودکننده‌ای مانند «اخلال به مبانی اسلام» و «حقوق عمومی» را تبیین کرده‌اند (بهادری‌جهرمی و ابریشمی‌راد، ۱۳۹۴).

— انتظاری‌هروی و مقصودی در مقاله «آسیب‌شناسی سیاست‌گذاری مطبوعاتی در ایران براساس گفتمان رهبران انقلاب»، ضمن تحلیل بیانات امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای (ره)، به بررسی چالش‌های سیاست‌گذاری رسانه‌ای در ایران می‌پردازند (انتظاری‌هروی و مقصودی، ۱۳۹۹).

— واعظی‌استمال در مقاله «بررسی محدودیت‌های قانونی آزادی بیان در مطبوعات ایران با تأکید بر نظم عمومی و اخلاق حسنه» به بررسی محدودیت‌های آزادی بیان در مطبوعات ایران پرداخته و آن را با مفاهیم نظم عمومی و اخلاق حسنه تطبیق می‌دهد (واعظی‌استمال، ۱۴۰۴).
در مقایسه با پیشینه مذکور، جنبه نوآوری مقاله حاضر اولاً به تمرکز بر اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (ره) به مثابه منظومه فکری تبیین‌کننده اصول حقوقی در نظام سیاسی و حقوقی اسلامی و ثانیاً به تخصصی‌بودن و حقوقی‌بودن موضوع و بررسی قوانین فعلی کشور باز می‌گردد و شایان ذکر است که تاکنون پژوهش مستقلی در این زمینه انجام نشده است.

۲-۱. روش و ابزار تحقیق

روش تحقیق در پژوهش حاضر بر پایه رویکرد توصیفی-تحلیلی بنا شده و روش جمع‌آوری داده‌ها اسنادی می‌باشد. روش اسنادی یکی از روش‌های گردآوری داده است که در آن محقق با استفاده از منابع مکتوب، اسناد تاریخی، کتاب‌ها، مقالات و متون معتبر به گردآوری داده‌ها می‌پردازد. این روش بیشتر برای بررسی موضوعاتی به کار می‌رود که امکان مشاهده مستقیم یا انجام آزمایش وجود ندارد و پژوهشگر باید از شواهد موجود بهره گیرد. درنهایت، داده‌های گردآوری‌شده با تحلیل و تفسیر علمی، مبنای نتیجه‌گیری و پاسخ به پرسش‌های تحقیق قرار می‌گیرند؛ در این پژوهش با بهره‌گیری از روش اسنادی، مجموعه‌ای از کلیدواژه‌ها از جمله «مطبوعات»، «رسانه»، «آزادی»، «آزادی مطبوعات»، «افکار عمومی» و «امنیت روانی» در پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار شهید حضرت

آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (قدس سره) به صورت جامع جست‌وجو شد. هدف از این فرایند، استخراج و تحلیل محتوای بیانات ایشان پیرامون جایگاه آزادی مطبوعات و بررسی اصول حاکم بر آن در نظام حقوقی اسلام است. تحلیل داده‌ها در پژوهش حاضر براساس رویکرد توصیفی بوده و داده‌ها در قالب اصول سیاسی و اصول فرهنگی - اجتماعی، طبق برداشت و مضامین موجود طبقه‌بندی شده‌اند.

۲. معنا، مفهوم و مؤلفه‌های آزادی مطبوعات

در منظومه فکری اسلام، مفهوم «آزادی» و «حریت» با رویکردی توحیدی تعریف می‌شود؛ به این معنا که حریت واقعی در رهایی انسان از قید بندگی غیر خدا (اعم از سلطه دیگران و هوای نفس درونی) و تسلیم در برابر اراده و قوانین الهی نهفته است. براساس آموزه‌های اسلامی، انسان ذاتاً مختار و آزاد آفریده شده و همین آزادی عمل و انتخاب (اختیار)، پایه و اساس مسئولیت‌پذیری، تکلیف و رشد او می‌باشد. باین حال، آزادی در اسلام رها و بی‌حد و حصر نیست، بلکه با چارچوب‌های اخلاقی، شرعی و حقوق دیگران پیوند خورده است تا از هرج و مرج جلوگیری کرده و زمینه‌ساز تعالی معنوی، کرامت انسانی و سعادت فردی و اجتماعی شود (جعفری‌تبریزی، ۱۳۷۰: ۵۸-۵۰). در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (ره)، مبتنی بر چهارچوب مذکور، ارکان مهمی برای آزادی و شاخصه‌های حق آزادی مطبوعات وجود دارد که حسب مورد در سرفصل‌های آتی بیان شده است.

پُر واضح است که براساس پیشینه و خاستگاه، ارزش‌هایی همچون آزادی و کرامت انسانی، آفریده مغرب‌زمین و نظام‌های سیاسی و حقوقی مرتبط با آن‌ها نبوده و ادیان الهی به‌ویژه دین مبین اسلام با چارچوب یادشده، آزادی بشر از اسارت‌های مادی و معنوی را سرلوحه کار خود قرار داده و تعالیم بسیاری در این زمینه ارائه کرده‌اند. درعین حال، جهان مدرن در صورت‌بندی سیاسی و حقوقی خود، به‌خصوص پس از تأسیس سازمان ملل متحد (۱۹۴۵م) و تدوین اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸م) تلاش کرده تا قرائت خود را از آزادی و تطبیق آن در مصادیق مختلف با اتکاء به عقل خودبنیاد و محدود بشری ارائه و غالب کند (ربیع‌زاده و حبیب‌زاده، ۱۴۰۴: ۴۲-۳۵).

براساس اعلامیه جهانی حقوق بشر و گفتمان غیرتوحیدی - بشری آن، دموکراسی در جامعه بین‌المللی به مثابه معیاری برای تجلی تمدن دولت - ملت‌ها شناخته می‌شود. یکی از بارزترین نمودهای تحقق آزادی در این چارچوب، «حق آزادی مطبوعات» (ماده ۱۹ اعلامیه) است. براساس مفاد اعلامیه، آزادی مطبوعات به‌عنوان ابزاری برای تحقق آزادی و شفاف‌سازی فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی محسوب می‌شود. تعاریف تخصصی ارائه‌شده از حق آزادی مطبوعات اغلب ذیل رویکردهای کارکردگرایانه و مادی‌گرایانه مطرح شده و از این منظر، محققان در تعریف این حق به کارکردهای متنوع آن اشاره داشته‌اند:

۱. توانایی انتقاد از دولت: در این رویکرد، آزادی مطبوعات به معنای امکان نقد سیاست‌ها و مقامات دولتی بدون بیم از مجازات رسمی یا مداخلات دولتی تبیین می‌شود و شاخصه اصلی آن، قابلیت انتشار آزادانه و مؤثر نقدها علیه حاکمیت است (McNair, 2012).

۲. ایجاد تعادل میان آزادی بیان، نیازهای امنیتی و محدودیت‌های اجتماعی: از این دیدگاه، آزادی مطبوعات مفهومی چندبعدی است که ناظر بر ایجاد موازنه میان آزادی بیان، الزامات امنیتی دولت و قیود اجتماعی می‌باشد. در این چهارچوب، رسانه‌ها مجازند بدون سانسور یا دخالت حاکمیت، اطلاعات را منتشر کرده و نقش نظارتی بر قدرت ایفا کنند (Kenski & Jamieson, 2017: 237).

۳. ابزاری برای مشارکت عمومی در حکومت: در این تبیین، آزادی مطبوعات وسیله‌ای برای مشارکت آگاهانه شهروندان در فرایند حکمرانی تلقی شده و بر این اساس، هرگونه محدودیت بر آن به مثابه تهدیدی علیه دموکراسی قلمداد می‌شود (Meiklejohn, 1948: 55).

چنانکه از این تعاریف برمی‌آید، محور نهایی درک حق آزادی مطبوعات، ضرورت پرهیز از محدودسازی آن به دلیل اهمیت کارکردهای متعددش در رابطه میان رسانه‌ها و قدرت سیاسی می‌باشد. در منابع فارسی نیز دو رویکرد عام و خاص نسبت به حق آزادی مطبوعات مطرح شده است. در معنای عام، این حق شامل جست‌وجو، گردآوری، کسب آزادانه اخبار و اطلاعات و عقاید عمومی، انتقال و مخابره آزاد اخبار، انتشار آزاد روزنامه‌ها، دسترسی به مطبوعات و بهره‌مندی از برنامه‌های رسانه‌ای می‌شود. بر این اساس، دولت‌ها مکلف به ایفای دو دسته تعهد هستند: نخست، ایجاد بسترهای لازم برای تحقق این حق و دوم، خودداری از وضع محدودیت‌های مانع تحقق آن. در معنای خاص، آزادی مطبوعات ناظر بر نشر آزاد روزنامه‌ها و نشریات ادواری بدون هیچ‌گونه محدودیت، جلوگیری از تعطیلی خودسرانه آن‌ها پس از انتشار، پیش‌بینی دقیق ضوابط قانونی و مسئولیت‌های مطبوعاتی و رسیدگی قضایی به تخلفات احتمالی در محاکم صالحه با حضور هیئت منصفه است. تحقق این معنا، مستلزم رعایت اصل تنوع و تکثر مطبوعات سیاسی و صیانت از استقلال آن‌ها در برابر اصحاب قدرت می‌باشد (معتدناژاد، ۱۳۸۶: ۱۵۶-۱۵۸).

با استناد به تعاریف مذکور و مفاد اعلامیه جهانی حقوق بشر، می‌توان چهار مؤلفه اصلی برای آزادی مطبوعات در نظام‌های حقوقی برشمرد: حق آزادی انتشار، حق استمرار انتشار، حق دسترسی آزاد به اطلاعات و حق دادرسی خاص. این مؤلفه‌ها در مقایسه با مؤلفه‌هایی که برخاسته از رویکرد اسلامی حقوق بشر (از جمله رویکرد آیت‌الله خامنه‌ای (ره)) است، تفاوت‌های مهمی دارد. در رویکرد حقوق جهانی بشر، از آنجا که این حق مبتنی بر حیثیت صوری انسانی است، همگان صلاحیت بهره‌مندی از آن را دارند. با این حال، از آن جهت که اعمال این حق واجد ماهیت اجتماعی

بوده و متضمن مسئولیت‌های حقوقی و کیفری است، ضرورت تدوین شرایط عام مسئولیت‌های قانونی نیز مطرح می‌شود. بدین شکل، سه مؤلفه نخست (انتشار، استمرار و دسترسی) در چهارچوب محدودیت‌ها و استثنائات معینی قابل اعمال هستند. افزون بر این، مؤلفه دادرسی خاص مقرر می‌دارد که رسیدگی به جرائم مطبوعاتی باید علنی و با حضور هیئت منصفه صورت پذیرد. بر این اساس، تصمیم‌گیری درباره اتهامات مطبوعاتی نه صرفاً توسط نهاد قضایی به‌عنوان نماینده حاکمیت، بلکه با مشارکت افکار عمومی متجلی می‌گردد؛ بنابراین، غیرعلنی برگزار کردن چنین محاکمی، فاقد وجهت قانونی است (خسروی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴۶-۱۴۸).

۳. چارچوب آزادی مطبوعات در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (ره)

منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (ره) در سطوح بینشی، ارزشی و کنشی دارای طرح ایجابی و تأسیسی است، از این حیث مباحث مرتبط با نظام حقوقی در منظومه فکری ایشان به‌دلیل دارا بودن گزاره‌های انشایی، در کنار نظام اخلاقی و ذیل نظام ارزشی واقع می‌شود (خسروپناه، ۱۴۰۲: ۹۴۵)؛ به‌همین جهت با بررسی عناصر مذکور می‌توان به دیدگاه ایشان در زمینه اصول حاکم بر آزادی مطبوعات و چارچوب‌های آن دست یافت.

از منظر ایشان، نظام حقوقی اسلام، نظامی کاملاً متمایز با سایر نظام‌های مطرح در جهان است؛ اهتمام به این وجه تمایز برای نظام‌سازی و تمدن‌سازی در مقایسه با آنچه در اعلامیه‌ها و اسناد حقوق بشر جهانی و غرب مطرح می‌شود، در تعیین چارچوب‌های نظامی اسلامی، دارای اهمیت می‌باشد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۰/۰۷/۲۴ و ۱۳۹۰/۱۱/۱۴).

۱-۲. مفهوم‌شناسی آزادی

تعریف و محدوده آزادی مهم‌ترین عنصر در طراحی هر نظام حقوقی است؛ در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (ره) دو نگرش کلی را می‌توان درباره رابطه این مفهوم با نظام حقوقی و قوانین ترسیم کرد:

۱. تقابل: در این نگرش آزادی به معنای مطلق‌العنانی در نظر گرفته می‌شود و هر چیزی که آن را محدود کند، مذموم است. طبیعتاً با این تفسیر از آزادی، هرگونه قانون و نظام حقوقی به‌دلیل مقید کردن انسان مطلوب نیست. البته در مقام عمل اغلب کسانی که قائل به این نظر هستند خود به نظام حقوقی و قانونی مشخصی مقید می‌شوند؛ اما این کار به‌دلیل مطلوب بودن اصل نظام حقوقی نیست؛ بلکه به‌دلیل ضرورت وجود این نظام برای هر جامعه‌ای جهت استمرار آن است.

۲. توافق: آزادی در این دیدگاه به معنای رها شدن انسان از هرگونه قید و بندی است که منافع او و جامعه را به خطر می‌اندازد. به همین جهت هر ابزاری که در مسیر رسیدن به این رهایی سودمند

باشد و بتواند به انسان کمک کند، مطلوب بوده و استفاده از آن ضرورت می‌یابد. نظام حقوقی و قانونی با این تعبیر از آزادی منافاتی ندارد و با آن قابل جمع است؛ زیرا می‌توان از آن به‌عنوان ابزاری در جهت رها کردن انسان از قیودی که منافع او و جامعه را به خطر می‌اندازد، استفاده نمود. در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (ره)، رابطه آزادی و نظام حقوقی ذیل رویکرد توافقی قرار می‌گیرد؛ بدین معنا که ایشان آزادی را تبعیت از یک قانون صحیح انسانی دانسته و با بیان تفاوت‌های دیدگاه غربی در مقایسه با اسلام، به این نکته که اسلام استفاده از آزادی را منوط به تأمین منافع جامعه و فرد می‌داند، اشاره می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۶۵/۱۲/۱۵ و خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۳۵۳).

۲-۲. جایگاه کلی آزادی مطبوعات

با توجه به حدود تعیین‌شده در نظام حقوقی اسلام و آزادی انسان، می‌توان حق آزادی مطبوعات را به‌عنوان مصداقی از یک حق کلی با عنوان آزادی معرفی کرد؛ این حق از حقوق اساسی انسان به‌شمار رفته و از حیثیتی انسانی برخوردار است که به‌وسیله قوانین موضوعه در نظام حقوقی تضمین می‌شود. آزادی و زیرمجموعه‌های آن، مادامی‌که در حقوق موضوعه مطرح نگردند، در ساختار سیاسی و حقوقی جایگاهی نداشته و فاقد ضمانت اجرایی‌اند؛ بر همین اساس، از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (ره) مصداقی از این قبیل که دارای خاستگاه فطری و انسانی هستند، اعطا کردن نیز تلقی می‌شوند. در نتیجه حکومت‌ها از باب وظیفه، مکلف به اعطای این حقوق به شهروندان خود هستند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۹/۱۲/۰۹)؛ چراکه هدف و غایت نهایی در نظام اسلامی، رشد جامعه و کمال انسان است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۷/۰۳/۰۷).

۳-۲. شاخصه‌های حق آزادی مطبوعات

در دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای (ره) آزادی از منظر اسلام، تفاوت‌های مهمی با دیدگاه رایج در حقوق بشر غربی دارد؛ خاستگاه مطرح‌شده برای این حق از منظر غرب بر مبنای فایده، خیر جمعی، لذت جمعی و لذت فردی است؛ اما بدون هیچ ضابطه مشخصی همه این‌ها می‌تواند از سوی حکومت به دلایل مادی و منافع سیاسی نقض شده و هیچ ملاحظه اخلاقی مدنظر قرار نگیرد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۷/۰۶/۱۲).

برخلاف رویکرد غربی، از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (ره) در اسلام، آزادی نه تنها یک حق انسانی می‌باشد، بلکه خاستگاهی الهی داشته و علاوه بر فطری بودن، در مواردی با هدف حفظ فطرت انسانی با محدودیت‌هایی مواجه است؛ زیرا در اسلام ارزش‌های مسلم و ثابتی وجود دارد که حرکت در سمت آن حقیقت، ارزش و کمال می‌باشد و آزادی به‌واسطه این «ارزش‌ها» قابلیت محدود شدن دارد؛ بنابراین عوامل محدودکننده آزادی مطبوعات در نظام حقوقی اسلام منحصر در مرزهای مادی نبوده، بلکه

مرزهای اخلاقی و معنوی همچون منع نشر اکاذیب، شایعه‌پراکنی، اشاعه انواع فساد، تشویش اذهان عمومی و تلقین ناامیدی در افکار عمومی را نیز شامل می‌شود (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۷/۰۶/۱۲). علاوه بر این، آیت‌الله خامنه‌ای (ره) یکی از شاخصه‌های اساسی آزادی در اندیشه اسلامی را التزام آن با «تکلیف» می‌داند. بر این اساس، حق آزادی به انسان اعطا شده است تا وی بتواند تکالیف خود را به درستی ایفا کرده، دست به انتخاب‌های بزرگ بزند، اقدامات ارزشمند انجام دهد و در نهایت مسیر تکامل را طی کند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۷/۰۶/۱۲).

۴. اصول حقوقی حاکم بر آزادی مطبوعات در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای (ره)

اصول حقوقی حاکم بر آزادی مطبوعات بر مبنای منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (ره) را می‌توان از حیث ماهیت در دو محور اصلی «سیاسی» و «فرهنگی-اجتماعی» دسته‌بندی کرد. محور نخست بیانگر توجه و التزام نظام حقوقی اسلام به حفظ نظام اسلامی، حقوق عمومی و حقوق شهروندی است، در حالی که محور دوم بر اهمیت و جایگاه منافع عمومی و سیاست‌گذاری صحیح فرهنگی-اجتماعی در این نظام تأکید دارد.

۴-۱. اصول سیاسی

این دسته از اصول، در ارتباط با کنش‌گری‌های مطبوعات و تبعات حقوقی رفتارهای ایشان در بستر اجتماعی شکل می‌گیرد که اغلب ناظر بر رعایت حقوق شهروندی و مدنی در نظام حقوقی اسلام است:

۴-۱-۱. تبعیت از قوانین و مقررات

آیت‌الله خامنه‌ای (ره) در رابطه با ضرورت تبعیت از قوانین ضمن تأکید بر اهمیت برخورداری مطبوعات از حق آزادی بیان، این امر را در عموم کشورها دارای چارچوبی معین دانسته و استیفای آزادی را ذاتاً در تبعیت از قوانین و شریعت اسلامی معرفی می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۷/۰۱/۰۱). بر همین مبنای، وظیفه نظارت بر مطبوعات و تنظیم‌گری فعالیت‌های آن‌ها در درجه نخست برعهده نهادهای دولتی و سپس برعهده دستگاه قضایی نهاده شده است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۷/۰۶/۱۲). در این زمینه ایشان مواردی چون حمله و اهانت به قانون اساسی و سیاست‌های اصلی کشور، تخریب مجلس قانون‌گذاری، هوجب‌بازی‌هایی که دور از نقد و تحلیل منطقی قوانین مصوب قرار می‌گیرند و موارد مشابه را مصادیقی از «شارلاتانیزم مطبوعاتی» معرفی می‌نمایند که این نوع رفتار خارج از حدود قانون اساسی و مغایر با مصالح کشور بوده و در نهایت منجر به تشویش افکار عمومی و ایجاد اختلاف و بدبینی در مردم نسبت به نظام می‌شود (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۹/۰۲/۰۱).

قوانین موضوعه از جمله مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده محدوده آزادی مطبوعات در نظام حقوقی اسلام هستند، چنانچه اصل ۲۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و ماده ۶ «قانون مطبوعات» مصوب ۱۳۶۴ نیز بر این مطلب تأکید دارد. بر این اساس در تبصره ۲ (الحاقی ۱۳۷۷) ماده ۶ قانون مطبوعات به منظور ضمانت اجرای این اصل، مطبوعات متخلف از موارد درج‌شده در این ماده را مستوجب مجازات ماده ۶۹۸ قانون مجازات اسلامی دانسته و در صورت اصرار مستوجب تشدید مجازات و لغو پروانه معرفی می‌کند.

۲-۱-۴. حفاظت از امنیت ملی و عمومی

ظرفیت‌های گسترده مطبوعات برای جهت‌دهی به افکار عمومی به تأثیرات مثبت یا منفی آن‌ها بر امنیت ملی ضریب می‌دهد. از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای (ره) تهدید نرم‌افزاری به مثابه یکی از مهم‌ترین چالش‌های معاصر، ناظر بر نفوذ در افکار عمومی از طریق ایجاد تردید، اختلاف و خدشه در اصول بنیادین و باورهای استوار جامعه به‌ویژه در بستر انقلاب اسلامی است. این نوع تهدید با بهره‌گیری از ابزارهای رسانه‌ای، هنری و فضای مجازی به دنبال تضعیف روحیه مقاومت در برابر دشمنان و تغییر ادراکات جمعی عمل می‌کند. در چنین شرایطی، وظیفه صاحبان رسانه، آموزش، هنر، اندیشه و به‌طور خاص نسل جوان، تولید فکر و محتوای مقاومتی برای خنثی‌سازی این نفوذ و انسداد مسیرهای آن می‌باشد. اهمیت این نوع دفاع به‌گونه‌ای است که از دفاع سخت‌افزاری نیز برتر تلقی می‌شود؛ زیرا کاستی‌های نظامی و سخت‌افزاری با ابتکارات نرم قابل جبران هستند، اما آسیب در حوزه نرم‌افزاری با هیچ ابزار سختی ترمیم‌پذیر نیست و نیازمند تمرکز ویژه بر تولید گفتمان و اندیشه مقابله‌ای می‌باشد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۳/۱۱/۲۹).

رعایت ضابطه مذکور در اصل ۲۴ قانون اساسی و از مصادیق حقوق عمومی محسوب می‌شود. مطابق تبصره ۲ ماده ۵ «قانون مطبوعات» مصوبات شورای عالی امنیت ملی، برای مطبوعات لازم‌الاتباع است و برخی مصادیق مخل امنیت ملی و عمومی در ماده ۶ این قانون مانند بند ۶ (تحریص و تشویق افراد و گروه‌ها به ارتکاب اعمالی علیه امنیت، حیثیت و منافع جمهوری اسلامی ایران در داخل یا خارج)، بند ۷ (فاش کردن و انتشار اسناد و دستورها و مسائل محرمانه، اسرار نیروهای مسلح جمهوری اسلامی، نقشه و استحکامات نظامی) اشاره شده است.

۳-۱-۴. منع تحریف حقایق سیاسی و لزوم حفاظت از امنیت روانی

مطابق دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای (ره)، احساس امنیت سیاسی و روانی مردم و نبود التهاب در فضای جامعه، برای کشور حائز اهمیت می‌باشد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۷/۰۶/۲۹)؛ چراکه آنچه برای بشر در درجه نخست لازم است، امنیت روحی می‌باشد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۳/۰/۱۷).

حفاظت از امنیت روانی مردم، اثر مستقیمی بر حفظ وحدت ملت و همچنین وحدت کلمه نخبگان و مسئولان در مبانی اصولی دارد؛ از این منظر استفاده از مطبوعات و التهاب‌آفرینی توسط نخبگان سیاسی و مسئولان، به‌خصوص در مواردی که موضع اصلی نظام معلوم است نهی شده و چنانچه ارتکاب به این امر موجب ایجاد التهاب در فضای روانی جامعه، جریان‌سازی و مسئله‌آفرینی در کشور شود، پیروی از سیاست‌های مخالفان نظام جمهوری اسلامی به‌شمار می‌آید (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۷/۰۶/۲۹).

علاوه‌بر این، یکی از عوامل به‌وجود آورنده «روان‌پریشی» در ذهنیت کل جامعه، «ناامیدی و یأس» است. بدین‌واسطه آیت‌الله خامنه‌ای (ره) در پی مبارزه با این عامل، سه مضمون مهم «نفی دشمن‌سازی‌های موهوم»، «توسعه تفاهم اجتماعی» و «ایجاد امنیت روانی در جامعه» را مطرح کرده و ذیل آن‌ها مصادیقی چون «عدم تشویق عوامل طبیعی یا ارتكابی، مؤید یأس و تضعیف امید در جامعه»، «عدم بیان و تعمیم آسیب‌ها یا کمبودهای خرد و جزئی به فضای عمومی جامعه»، «پرهیز از القای یأس در مسئولان جامعه»، «عدم تحریف و کتمان و کوچک‌نمایی پیشرفت‌ها»، «پرهیز از لشکرسازی کاذب و انبوه‌سازی دروغ از مخالفان و منتقدان نظام» و درنهایت «کتمان و کوچک‌نمایی از حضور مردم در خدمت انقلاب و میدان‌های انقلاب» ذکر کرده‌اند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۱/۱۱/۱۵ و ۱۴۰۴/۸/۲۸).

درنتیجه، ایشان حق امنیت روانی را به‌عنوان یکی از مصادیق حقوق عمومی بیان کرده و برخورد با انتشار شایعات و یا دروغ‌های سلب‌کننده امنیت روانی مردم را از وظایف قوه قضائیه مطرح داشته و تهیه قانون مربوطه را امری لازم تلقی می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۱/۰۴/۰۷).

مطابق تبصره ۲ ماده ۵ «قانون مطبوعات»، برخی مصادیق مُخل امنیت ملی و عمومی در ماده ۶ این قانون مانند بند ۱۱ (پخش شایعات و مطالب خلاف واقع و یا تحریف مطالب دیگران) بیان شده است. علاوه‌بر این، در ماده ۲ طرح «تشدید مجازات اخلال در امنیت روانی جامعه» مصوب ۱۳۸۷ به‌صورت محدود به مصادیقی از جمله تأسیس و دایر کردن وبلاگ و سایت مروج فساد و فحشا و الحاد نیز اشاره گردیده است؛ لیکن این طرح مؤلفه‌های مذکور و برگرفته از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (ره) را دربر ندارد.

با هدف صیانت از امنیت و سلامت روانی جامعه، شورای عالی فضای مجازی طی مصوبه‌ای با عنوان «الزامات پیشگیری و مقابله با نشر اطلاعات، اخبار و محتوای خبری خلاف واقع در فضای مجازی» و به‌منظور کاهش آسیب‌هایی چون عوام‌فریبی، بی‌اعتبارسازی نهادها و گزارش‌های رسمی، ایجاد ترس و وحشت عمومی، برهم زدن آرامش اجتماعی، تضعیف انسجام ملی و تأثیرگذاری بر

نتایج انتخابات، قوه قضائیه را ملزم به تهیه لایحه قضایی مرتبط کرد. لایحه اولیه در مهرماه ۱۴۰۲ تهیه شد و متن لایحه با تعدیل و اصلاحات برخی موارد مهم توسط دولت تصویب و با قید دو فوریت در دستور کار مجلس قرار گرفت. لیکن به دلیل انتقادات گسترده از سوی مطبوعات، حقوق‌دانان و نخبگان سیاسی، وجود ابهام در تعاریف لایحه و نقدهایی مبنی بر محدود شدن آزادی بیان و آزادی مطبوعات، هیئت‌وزیران با هدف «بررسی بیشتر و حمایت مطلوب از آزادی بیان مشروع»، تصمیم به استرداد آن گرفت. در نتیجه همچنان خلأ قانونی در زمینه حفاظت از امنیت روانی و مقابله با نشر اکاذیب و تحریف واقعیت، باقی است.

۴-۱-۴. منع اختلاف‌افکنی میان دولت و ملت

ازجمله اصول حاکم بر آزادی مطبوعات، منع اختلاف‌افکنی میان دولت و ملت می‌باشد؛ امری که به دلیل ضرورت صیانت از امنیت فکری و ذهنی شهروندان، همواره مورد توجه بوده است. در همین خصوص، آیت‌الله خامنه‌ای (ره) رسانه‌ها و مطبوعات را از ایجاد یا تشدید فضای منازعه و شکاف در جامعه بر حذر داشته‌اند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۳/۰۴/۱۶). یکی از محورهای اصلی اختلاف در جوامع، شکاف میان ملت و دولت است. با توجه به اینکه مطبوعات از مهم‌ترین ابزارهای ارتباطی میان مردم و حاکمیت به‌شمار می‌روند و نقش مستقیمی در تحکیم یا تضعیف پیوند اجتماعی میان این دو رکن ایفا می‌کنند، وظیفه اساسی آن‌ها در جهت تثبیت و پاسداری از این اتحاد معنا می‌یابد؛ موضوعی که در بیانات ایشان نیز به‌طور ویژه مورد تأکید قرار گرفته و رعایت آن را مغایر با آزادی در بیان، انتقاد و مطالبه‌گری نمی‌دانند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۵/۰۳/۱۴). همچنین از نگاه ایشان ایجاد هرگونه تفرقه بر خلاف مصالح کشور و ملت است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۷/۰۲/۱۶). در این زمینه بند ۹ ماده ۶ «قانون مطبوعات»، «افترا به مقامات، نهادها، ارگان‌ها و هریک از افراد کشور و توهین به اشخاص حقیقی و حقوقی که حرمت شرعی دارند، اگرچه از طریق انتشار عکس یا کاریکاتور باشد» را ممنوع اعلام کرده است.

۴-۱-۵. حفظ کرامت و حیثیت اشخاص

وظیفه نقد مسئولان و نظارت بر عملکرد کارگزاران، یکی از سه تکلیف بنیادینی می‌باشد که از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (ره) برعهده مطبوعات نهاده شده است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۹/۱۲/۰۹). این تکلیف بر پایه حق آزادی مطبوعات و با استناد به اصل تکافل اجتماعی در نظام اسلامی تعریف می‌شود (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۹/۰۴/۲۲)؛ درعین حال در نسبت با حق نظارت دولت بر مطبوعات معنا می‌یابد. در بیانات ایشان، این وظیفه همواره مشروط به دو ویژگی «مسئولانه» و «منصفانه» بودن بیان انتقادات می‌باشد؛ قیودی که خود به مثابه اصول حاکم بر چگونگی اجرای این تکلیف عمل می‌کنند.

یکی از مهم‌ترین مصادیق این اصول، حفظ کرامت و حیثیت اشخاص در نظام حقوقی اسلام است؛ ایشان با تأکید بر رعایت این اصل در مواجهه مطبوعات با متهمان، رعایت احتیاط در افشاء اتهامات افراد توسط مطبوعات را به‌خصوص در شرایطی که جامعه دارای روحیه تعمیم دادن می‌باشد، امری لازم دانسته و بر پرهیز از انتشار این دست از مطالب، جز در مواردی که شارع مقدس به‌صورت مشخص و معین امر بر معرفی متهمان داده است را تأکید می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۰/۰۴/۰۶).

رعایت این اصل علاوه بر ملاحظه مذکور، در زمینه تحکیم وحدت و انسجام روابط میان دولت و ملت، تضمین امنیت فکری و ذهنی جامعه نیز دارای فایده و اهمیت است. ایشان به اجرای این اصل به‌عنوان ابزاری برای حفظ اعتماد عمومی نسبت به کارگزاران و مسئولان نگاه خاصی دارند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۴/۰۱/۰۱).

از آنجاکه کرامت انسانی از اصول بنیادین و مبانی اساسی نظام حقوقی اسلام به‌شمار می‌آید، لازم است تأکید شود که منع اهانت و تحقیر ناروا نسبت به افراد از سوی مطبوعات، به هیچ‌وجه استثنایزیر نیست. رعایت این اصل نه تنها در شرایط عادی، بلکه به‌ویژه در موقعیت‌های حساس سیاسی و اجتماعی همچون انتخابات نیز مورد تأکید و اهتمام نظام حقوقی اسلام قرار گرفته و به‌عنوان ضابطه‌ای الزامی برای پاسداشت حرمت اشخاص و حفظ سلامت فضای عمومی جامعه تلقی می‌گردد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۶/۱۰/۱۲).

اصل ۲۲ قانون اساسی، حیثیت اشخاص را از تعرض مصون دانسته است. همچنین ماده ۷ «قانون آئین دادرسی کیفری» مصوب ۱۳۹۲ نیز به لزوم رعایت حقوق شهروندی مقرر در «قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی» مصوب ۱۳۸۳ از سوی تمام مقامات قضایی، ضابطان دادگستری و سایر اشخاصی که در فرایند دادرسی مداخله دارند، اشاره کرده است؛ در نتیجه مطابق با ماده ۲ قانون مذکور «تا جرم در دادگاه صالح اثبات نشود و رأی مستدل و مستند به مواد قانونی و یا منابع فقهی معتبر (در صورت نبودن قانون) قطعی نشده، اصل بر برائت متهم بوده و هرکس حق دارد در پناه قانون از امنیت لازم برخوردار باشد». از این حیث لزوم رعایت احتیاط در افشاء اتهامات افراد توسط مطبوعات نیز قابل استنباط است. علاوه بر این، به‌موجب ماده ۳۰ «قانون مطبوعات» انتشار مطالب مشتمل بر «تهمت یا افتراء یا فحش و الفاظ رکیک یا نسبت‌های توهین‌آمیز و مانند آن نسبت به اشخاص» ممنوع بوده و ضمانت اجرای این اصل در تعیین مجازات به‌وسیله «کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی: تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده» مصوب ۱۳۷۵ مورد اهتمام قانون‌گذار واقع شده است؛ بر این اساس مبتنی بر ماده ۶۰۸ این قانون «توهین به افراد مانند فحاشی و استعمال الفاظ رکیک چنانچه موجب حد کذف نباشد، جزای نقدی درجه شش خواهد بود» و

به موجب ماده ۶۰۹ این قانون «هرکس با توجه به سمت، یکی از رؤسای سه قوه یا معاونان رئیس‌جمهور یا وزرا یا یکی از نمایندگان مجلس شورای اسلامی یا نمایندگان مجلس خبرگان یا اعضای شورای نگهبان یا قضات یا اعضای دیوان محاسبات یا کارکنان وزارت‌خانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی و شهرداری‌ها در حال انجام وظیفه یا به سبب آن توهین کند، به ۴۵ روز تا سه ماه حبس و یا تا (۷۴) ضربه شلاق و یا پنجاه هزار تا یک میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌شود».

۴-۱-۶. مقابله با توطئه علیه اقتدار ملی

اقتدار ملی مهم‌ترین عامل ثبات جمهوری اسلامی بوده و یکی از ابزارهای مهم آن جهت‌دهی عواطف و افکار عمومی در جهت صلاح و خیر مردم است؛ ازجمله سیاست‌های دشمنان و سلطه‌گران علیه کشور، سلب این جهت‌گیری از افکار عمومی با هدف براندازی نظام جمهوری اسلامی می‌باشد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۶/۱۰/۱۹). بر این اساس استفاده سلطه‌گران از مطبوعات و رسانه‌های خبری برای گمراه کردن افکار عمومی به‌وسیله شایعه‌پراکنی، ارائه تحلیل‌های انحرافی و تفسیرهای غلط از مسائل و حوادث، خطری دائمی به حساب آمده و لزوم استفاده از ابزارهای دقیق فنی برای مقابله با آن را مطرح می‌سازند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۹/۱۰/۱۹ و ۱۳۹۶/۱۰/۱۹):

أ. نخستین ابزار، محدود ساختن مطبوعاتی است که در جهت سیاست‌های دشمن علیه مصالح ملی، فاقد عقیده و نظر بوده و از ابزار دروغ و افترا بهره می‌برند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۸/۰۶/۱۰؛ ۱۳۷۱/۰۹/۰۴ و ۱۳۸۱/۰۵/۰۵).

ب. دومین ابزار، استفاده از مطبوعات به‌منظور تبیین، ایجاد و تقویت فضای روشن‌بینی، حفظ مغزها از سلطه دشمن و اطلاع‌رسانی شفاف و به‌موقع از حرکات و جهت‌گیری‌های آنهاست (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۱/۰۹/۰۵ و ۱۴۰۲/۰۱/۰۱)؛ آیت‌الله خامنه‌ای (ره) در این زمینه، مطبوعات را به «تبیین» و «جهاد تبیین» حقیقت از زبان‌های مختلف، از حنجره‌های گوناگون، با تعبیرات مختلف و با ابتکارات مختلف دعوت می‌کنند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۱/۱۰/۱۹).

در رابطه با ابزار نخست، بند ۹ ماده ۶ «قانون مطبوعات»، ممنوعیت افترا نسبت به مقامات، نهادها، ارگان‌ها و هریک از افراد کشور را مورد توجه قرار داده است؛ همچنین در بند ۱۱ این قانون «پخش شایعات و مطالب خلاف واقع» ممنوع اعلام شده است. ابزار دوم نیز به موجب بند الف ماده ۲ «قانون مطبوعات» در قالب رسالت مطبوعات مبنی بر «روشن ساختن افکار عمومی و بالا بردن سطح معلومات و دانش مردم» مورد اهتمام و توجه قانون‌گذار قرار گرفته است.

۴-۱-۷. ممنوعیت نفی نظام جمهوری اسلامی

آیت‌الله خامنه‌ای (ره) مطبوعات را از منظر نسبت آن‌ها با نظام جمهوری اسلامی ایران به سه دسته تقسیم‌بندی می‌کند:

- ا. مطبوعاتی که نظام جمهوری اسلامی را قبول دارند و موافقان نظام هستند.
 - ب. مطبوعاتی که نسبت به نظام اسلامی بی‌تفاوتند و هیچ‌گونه طرف‌داری از نظام نمی‌کنند، البته کاری هم به نظام نداشته و از کنار آن رد می‌شوند.
 - ت. مطبوعات «معاند»؛ این قسم از مطبوعات با استفاده از اصطلاح «دگراندیش»، مدعی عدم وجود آزادی به واسطه غضب دستگاه حکومتی نسبت به خود می‌شوند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳/۰۲/۱۳۷۵).
- در جمهوری اسلامی ایران، آزادی حتی برای دسته سوم و اقلیت کوچک مخالفان نظام هم وجود دارد و آنان می‌توانند با استفاده از مطبوعات مطالب خود را نشر دهند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۱/۰۱/۰۷)؛ اما درعین حال با وجود این آزادی، همه مطبوعات اعم از مخالف و موافق باید چارچوب‌های نظام جمهوری اسلامی ایران را رعایت کنند و نباید از ابزار آزادی برای نفی نظام استفاده نمایند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳/۰۲/۱۳۷۵)؛ در نتیجه مطبوعات حق ندارند به اتهام‌زنی در امور داخلی کشور و جنگ روانی علیه نظام مبادرت ورزیده و یا موجب یأس مردم از نظام شوند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۲/۰۸/۲۳ و ۱۳۶۹/۱۰/۱۹).

مطابق با بند ۱ ماده ۶ «قانون مطبوعات»، نشریات از «ترویج مطالبی که به اساس جمهوری اسلامی لطمه وارد کند» منع شده و همچنین براساس بند ۱۲ همین ماده «انتشار مطلب علیه قانون اساسی» ممنوع اعلام شده و به موجب تبصره ۲ نیز «متخلف از موارد مندرج در این ماده مستوجب مجازات‌های مقرر در ماده (۶۹۸) قانون مجازات اسلامی خواهد بود و در صورت اصرار مستوجب تشدید مجازات و لغو پروانه می‌باشد». ضمن اینکه در ماده ۵۰۰ «کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی: تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده»، اهمیت این ضابطه مورد توجه قانون‌گذار بوده و بیان می‌دارد «هرکس علیه نظام جمهوری اسلامی ایران یا به نفع گروه‌ها و سازمان‌های مخالف نظام به هر نحو فعالیت تبلیغی کند، به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم خواهد شد».

۴-۱-۸. ممنوعیت افشای اخبار و اطلاعات طبقه‌بندی شده

در منطق علوی و حکومت اسلامی امتیازات ناشی از مناصب حکومتی نباید موجب تغییر رفتار و اخلاق و درنهایت دوری مسئولان از مردم شود؛ در نتیجه «شفافیت» و «صداقت» با مردم یکی از مهم‌ترین اصول حکمرانی از منظر اسلام است. اما این اصل در نگاه آیت‌الله خامنه‌ای (ره) به واسطه ضرورت در برخی شرایط همچون موارد نظامی، امنیتی و اموری که با دشمن مقابله داریم، مورد

استثنا واقع شده و مانع از انتشار اخبار و اطلاعات طبقه‌بندی شده از سوی مطبوعات می‌شود (خامنه‌ای، درس خارج: ۱۳۹۷/۰۷/۳۰).

این اصل به واسطه بند ۷ ماده ۶ «قانون مطبوعات» مورد اهتمام قانون‌گذار واقع شده و ممنوعیت «فاش کردن و انتشار اسناد و دستورها و مسائل محرمانه، اسرار نیروهای مسلح جمهوری اسلامی، نقشه و استحکامات نظامی، انتشار مذاکرات غیرعلنی مجلس شورای اسلامی و محاکم غیرعلنی دادگستری و تحقیقات مراجع قضایی بدون مجوز قانونی» را اعلام می‌کند.

۴-۲. اصول فرهنگی - اجتماعی

براساس این دسته از اصول حاکم بر آزادی مطبوعات، منافع عمومی نیز توأمان با آزادی‌های سیاسی و حقوق مدنی شهروندان دارای ارزش بوده و در نظام حقوقی اسلام مورد حق و موجب تعیین معیار واقع می‌شوند:

۴-۲-۱. تقویت انسجام و وحدت اجتماعی

انسجام و وحدت اجتماعی از جمله سرمایه‌های ارزشمند و دستاوردهای مهم جوامع به‌شمار می‌آیند که تحقق آن‌ها مستلزم تلاش‌های گسترده مادی و معنوی است. از این رو، مطلق‌انگاری حق آزادی مطبوعات و به‌کارگیری آن در مسیری که منجر به آسیب یا تضعیف این سرمایه‌های بنیادین اجتماعی شود، اقدامی غیرعقلانی و مغایر با اصول و مبانی نظام اسلامی محسوب می‌گردد. مطابق با بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (ره)، لازم است در این زمینه همه با هم متحد و در یک جهت برای استقلال، عظمت کشور و وحدت آحاد مردم تلاش کنند و هر اقدامی برخلاف انسجام و وحدت اجتماعی، غیرقانونی و گناه کبیره می‌باشد (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۷/۰۳/۲۵).

مطابق با بند ۴ ماده ۶ «قانون مطبوعات»، «ایجاد اختلاف مابین اقشار جامعه، به‌ویژه از طریق طرح مسائل نژادی و قومی» ممنوع بوده و اصل مذکور به این شیوه در قوانین بازتاب داشته است؛ همچنین ماده ۲۵ این قانون بیان می‌دارد «هرکس به‌وسیله مطبوعات، مردم را صریحاً به ارتکاب جرم یا جنایتی بر ضد امنیت داخلی یا سیاست خارجی کشور که در قانون مجازات عمومی پیش‌بینی شده است، تحریص و تشویق کند، در صورتی که اثری بر آن مترتب شود، به مجازات معاونت همان جرم محکوم و در صورتی که اثری بر آن مترتب نگردد، طبق نظر حاکم شرع براساس قانون تعزیرات با وی رفتار خواهد شد». در همین خصوص، ماده ۵۱۲ «کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی: تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده» ناظر بر اهمیت انسجام و وحدت اجتماعی بیان می‌کند که «هرکس مردم را به قصد برهم زدن امنیت کشور به جنگ و کشتار یا یکدیگر اغوا یا تحریک نماید، صرف‌نظر از اینکه موجب قتل و غارت بشود یا نشود، به یک تا پنج سال حبس محکوم می‌گردد».

۲-۲-۴. ممنوعیت ترویج افکار انحرافی

این اصل از جمله اصول ویژه نظام حقوقی اسلام به‌شمار می‌آید که در پیوند مستقیم با غایت نظام اسلامی، یعنی هدایت جامعه انسانی به‌سوی کمال و رستگاری، مطرح می‌شود. بر همین اساس، نظام حقوقی اسلام همواره به اصول اخلاقی نیز توجه خاصی دارد و به مدیریت صحیح عواملی که می‌تواند به رشد و تعالی افراد در بستر اجتماع آسیب وارد کند، اهتمام دارد. بدین‌سان، در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (ره)، آزادی مطبوعات نباید به ابزاری برای اشاعه مفاسدی همچون انحرافات عقیدتی، دینی یا اخلاقی و جنسی تبدیل گردد. در نتیجه، هرگاه ضرورت صیانت از سلامت افکار عمومی ایجاب کند، حاکمیت به‌عنوان قدرت برتر، حق مداخله و اعمال محدودیت بر آزادی مطبوعات را خواهد داشت (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۷/۰۶/۱۲).

این اصل نیز به‌موجب بند ۱ ماده ۶ «قانون مطبوعات» در قالب ممنوعیت «نشر مطالب الحادی و مخالف موازین اسلامی» و بند ۲ این ماده در قالب «منع اشاعه فحشاء و منکرات و انتشار عکس‌ها و تصاویر و مطالب خلاف عفت عمومی» در قوانین کشور انعکاس یافته است.

۳-۲-۴. ارتقای آگاهی عمومی

از منظر اسلام تلاش افراد جامعه در راستای پیشرفت اجتماعی ایشان، امری مهم و دارای ارزش معنوی است؛ بدین‌صورت که پایه همه‌چیز در نظام نبوی، دانستن، شناختن، آگاهی و بیداری قلمداد می‌شود (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۰/۰۲/۲۸)؛ در نتیجه ترغیب افراد جامعه به‌منظور امیدآفرینی، ارتقای آگاهی، افزایش انگیزه و رشد عمومی و عدم ضایع کردن تلاش‌های ایشان و یا القای ناامیدی در اذهان عمومی نیز می‌تواند برای مطبوعات، به‌عنوان نماینده ملت در برابر عوامل درونی و بیرونی نظام حکومتی اسلام تکلیف ایجاد کند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۴۰۰/۱۱/۲۸). در نتیجه، مطبوعات موظفند سیاست‌های کلی نظام را در راستای ارتقای سطح آگاهی عمومی در جامعه اسلامی اجرا و دنبال نمایند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۵/۰۲/۱۳).

اصل مذکور مطابق با بند ۲ اصل ۳ «قانون اساسی»، از وظایف دولت در زمینه «بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها» محسوب می‌شود؛ همچنین به‌موجب بند الف ماده ۲ «قانون مطبوعات»، یکی از رسالت‌های مطبوعات را «بالا بردن سطح معلومات و دانش مردم» در زمینه‌های گوناگون بیان شده است.

۴-۲-۴. ممنوعیت ترویج ناامیدی

تخریب یک جامعه در سه عرصه کلیدی صورت می‌پذیرد: فروپاشی وحدت ملی، زوال باورهای سازنده و تضعیف روحیه امید (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۸/۰۹/۲۶). از این‌رو، ممانعت از ترویج «روحیه

نامیدی» به عنوان یک اصل ضروری بر عملکرد مطبوعات حاکم است، زیرا حفظ امید جمعی نقش مهمی در تقویت انسجام اجتماعی و ارتقای تاب‌آوری جامعه ایفا می‌کند. علاوه بر این، «نامیدی» از جمله عوامل مؤثر در ایجاد اختلال در کارکرد نظام اجتماعی و در نهایت تضعیف و تخریب آن به شمار می‌آید. این نامیدی گاهی ناظر بر عملکرد مسئولان نظام است که پیش‌تر به اصول مرتبط با آن اشاره شد و گاهی معطوف به مبانی ارزشی نظام اسلامی بوده و القای هرگونه ناامیدی در این زمینه ممنوع است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۷/۰۵/۲۲؛ ۱۳۸۱/۰۲/۱۱ و ۱۴۰۱/۰۷/۲۲).

در قوانین کنونی به صورت مستقیم به این اصل اشاره نشده است لکن می‌توان آن را از بند ۱ ماده ۲ «قانون مطبوعات» و از مصادیق ممنوعیت «ترویج مطالبی که به اساس جمهوری اسلامی لطمه وارد می‌کند» استنباط کرد.

۴-۲-۵. حفاظت از اخلاق و ارزش‌های ملی حسنه

فرهنگ به مثابه بنیان هویت جمعی، نقش سازنده‌ای در بازتولید اقتدار ملی ایفا می‌کند و می‌تواند نارسایی‌های مقطعی در عرصه سیاسی یا اقتصادی را جبران نماید. در مقابل، فروپاشی فرهنگی یک جامعه آن را در برابر بحران‌ها ناتوان ساخته و در سطح ساختاری امکان بازسازی و تداوم تاریخی را از آن سلب می‌کند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۹۰/۰۳/۲۳). بنابراین صیانت از خُلقیات و ارزش‌های ملی نیکو به منظور پاسداری از اقتدار ملی برای هر کشور از جایگاه خاصی برخوردار است. هویت حقیقی هر جامعه هویت اخلاقی آن است؛ در واقع سازه اصلی برای یک اجتماع، شاکله اخلاقی آن جامعه است و همه چیز بر محور آن شکل می‌گیرد. برخی اخلاق و ارزش‌های ملی عمومی بوده و بعضی دیگر وابسته به تاریخ، جغرافیا و اقلیم و سایر عوامل گوناگون هستند (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۸/۱۱/۱۳)؛ به طور کلی همه این خُلقیات و ارزش‌ها قابل تحول و اثرپذیری بوده و می‌توان از ابزارهایی همچون مطبوعات برای ترویج و حفاظت از آن‌ها بهره جست (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۸۳/۰۹/۱۱).

باین حال نباید عده‌ای از آزادی مطبوعات سوءاستفاده کرده و به نفی ارزش‌های مذکور در جامعه بپردازند و یا عموم خُلقیات مثبتی که در اسلام مورد توصیه مؤکد واقع شده و می‌تواند یک ملت را از حضيض بیکارگی و فقر و ذلت و عقب‌ماندگی بیرون آورد، تخریب کنند. برخی با عنوان جریان روشن‌فکری نمودهای ظاهری و کم‌ارزش فرهنگ غرب را همچون آزادی جنسی، اختلاط زن و مرد، بی‌اعتنایی به معنویت، حذف دین ترویج می‌نمایند که برخلاف اصول نظام اسلامی است (خامنه‌ای، بیانات: ۱۳۷۴/۰۴/۱۹ و ۱۴۰۴/۰۹/۱۲).

صیانت از این اصل به واسطه پیش‌بینی مجموعه‌ای از الزامات قانونی ذیل ماده ۶ «قانون مطبوعات» مصوب ۱۳۶۴ مدنظر قانون‌گذار بوده است؛ در بند ۱ «نشر مطالب الحادی و مخالف موازین

اسلامی»، بند ۲ «اشاعه فحشاء و منکرات» و «مطالب خلاف عفت عمومی» و بند ۳ «تبلیغ و ترویج اسراف و تبذیر» ممنوع اعلام شده است. همچنین به وسیله بند ۲ ماده ۲ این قانون یکی از رسالت‌های مطبوعات «مبارزه با مظاهر فرهنگ استعماری (اسراف، تبذیر، لغو، تجمل پرستی، اشاعه فحشاء و...)» و «ترویج و تبلیغ فرهنگ اصیل اسلامی و گسترش فضائل اخلاقی» دانسته شده است.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با طرح پرسش اصلی «مطابق منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای (ره)، آزادی مطبوعات در نظام حقوقی اسلام بر اساس چه اصولی سازمان‌دهی می‌شود؟» کوشید اصول حقوقی حاکم بر این آزادی را از منظر ایشان تحلیل و تبیین کند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای (ره)، آزادی مطبوعات جایگاهی بنیادین در تحقق عدالت اجتماعی، ارتقای سطح آگاهی عمومی و تضمین مردم‌سالاری دینی دارد. از این منظر، حکومت‌ها موظف‌اند این حق را به عنوان یکی از حقوق ملت به رسمیت شناخته، شرایط اعمال آن را فراهم سازند و در مقابل، مطبوعات نیز مکلف‌اند از این حق در جهت مصالح عمومی و خصوصی جامعه بهره گیرند.

با وجود این، آزادی مطبوعات در نظام حقوقی اسلام بر اصل «آزادی مسئولانه» استوار است؛ به این معنا که این آزادی مطلق نیست و باید در چارچوب اصول حقوقی اسلام، شامل الزامات امنیتی، اخلاقی و هویتی - فرهنگی، اعمال شود. این اصول با هدف صیانت از امنیت ملی، حفظ انسجام اجتماعی، مقابله با ترویج جریان‌های انحرافی و جلوگیری از اشاعه فساد در ساحت‌های دینی، فرهنگی و اخلاقی وضع شده‌اند. بنابراین، آزادی مطبوعات، علاوه بر آنکه حقی فطری و الهی است، تکلیفی اجتماعی نیز محسوب می‌شود که رعایت حدود شرعی و اخلاقی، شرط تحقق آن است. یافته‌های پژوهش همچنین نشان می‌دهد که رابطه میان مطبوعات و دولت در منظومه فکری آیت الله خامنه‌ای (ره)، رابطه‌ای دوسویه، متوازن و مبتنی بر مسئولیت‌پذیری متقابل است. مطبوعات مکلف به نقد، نظارت و مطالبه‌گری منصفانه و مبتنی بر عدالت‌اند و دولت نیز موظف به پاسخ‌گویی، شفافیت و نقدپذیری توأم با تواضع است. این رویکرد، مبنایی حقوقی برای تنظیم مناسبات میان رسانه و حاکمیت فراهم می‌کند و از رهگذر آن، آزادی مطبوعات به ابزاری کارآمد برای رشد و اعتلای جامعه انسانی تبدیل می‌شود. همچنین، در راستای پاسخ به پرسش فرعی تحقیق، این نتیجه حاصل شد که برخی اصول حقوقی مذکور در قوانین جمهوری اسلامی ایران، از جمله «قانون اساسی»، «قانون مطبوعات»، «قانون مجازات اسلامی»، «قانون آیین دادرسی کیفری» و دیگر قوانین، منعکس شده‌اند؛ اما برخی مؤلفه‌ها، همچون «منع تحریف حقایق سیاسی و حفاظت از امنیت روانی»، همچنان نیازمند هنجارگذاری دقیق و تخصصی‌اند.

در پرتو این تحلیل، مؤلفه‌های کلیدی اصول حاکم بر آزادی مطبوعات از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (ره) را می‌توان به صورت زیر جمع‌بندی کرد:

۱. آزادی مطبوعات، حقی الهی و فطری برای عموم انسان‌هاست و حکومت‌ها مکلف به تضمین این حق و شناسایی آن در قوانین موضوعه‌اند.

۲. آزادی مزبور مطلق نیست و در پرتو معیارهای حقوقی و اخلاقی اسلام چارچوب‌بندی می‌شود.

۳. محدودیت‌های مشروع شامل ارزش‌های مادی، مانند امنیت و نظم عمومی، و ارزش‌های معنوی، همچون منع شایعه‌سازی، دروغ‌پردازی و ترویج فساد است.

۴. آزادی مطبوعات، ابزار تحقق کارکردهای اجتماعی و فرهنگی رسانه است و نمی‌تواند موجب سلب یا تعطیلی این تکالیف شود.

۵. رویکرد اسلامی، آزادی مطبوعات را به صورت توأمان در خدمت منافع فردی و جمعی قرار می‌دهد و آن را عاملی بنیادین برای پیشرفت و تعالی جامعه می‌داند.

در نهایت، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که چارچوب آزادی مطبوعات در نظام حقوقی اسلام، برخلاف رویکردهای صرفاً لیبرالی در حقوق جهانی بشر، واجد منطقی تلفیقی و متوازن است؛ منطقی که ضمن احترام به حقوق فردی، به ضرورت حفظ مصالح عمومی، هویت فرهنگی جامعه اسلامی و ارزش‌های بنیادین آن پایبند است. افزون بر این، یافته‌های پژوهش می‌تواند به طور مستقیم در ارتقای شاخص‌های سیاست‌گذاری رسانه‌ای، اصلاح روند قانون‌گذاری، بازطراحی سازوکارهای نظارتی و ارزیابی کارآمدی قوانین و مقررات فعلی حوزه مطبوعات مورد استفاده قرار گیرد و بدین صورت، به افزایش کیفیت حکمرانی رسانه‌ای و تقویت کارکردهای مطبوعات در نظام اسلامی یاری رساند.

منابع

۱. انتظاری هروی، مصطفی و مقصودی، مجتبی (۱۳۹۹). آسیب‌شناسی سیاست‌گذاری مطبوعاتی در ایران براساس گفتمان رهبران انقلاب (تحلیل گفتمان بیانات امام خمینی (ره) و آیت‌الله خامنه‌ای (ره) درباره مطبوعات). دین و ارتباطات (دانشگاه امام صادق): (۲)، ۲۷-۱.
۲. بهادری جهرمی، محمد و ابریشمی‌راد، محمد امین (۱۳۹۴). حدود و حوزه صلاحیت قانون‌گذاری مجلس در زمینه نشریات و مطبوعات، دانش حقوق عمومی. (۱۱): ۴۷-۶۸.
۳. جعفری‌تبریزی، محمدتقی (۱۳۷۰). تحقیق در دو نظام حقوق جهانی بشر از دیدگاه اسلام و غرب و تطبیق آن دو با یکدیگر. تهران: دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران.
۴. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۸). بیانات در دیدار وزیر علوم و استادان دانشگاه تهران ۱۳/۱۱/۱۳۸۸. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8824>.
۵. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۶۵). خطبه‌های نماز جمعه تهران ۱۲/۱۵/۱۳۶۵. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=21492>.
۶. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۶۹). بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم قم ۱۹/۱۰/۱۳۶۹. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2409>.
۷. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۱). بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ۰۷/۱۰/۱۳۷۱. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2608>.
۸. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۱). بیانات در دیدار مسئولان چهارمحال و بختیاری ۱۶/۰۷/۱۳۷۱. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26553>.
۹. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۱). بیانات در دیدار مسئولان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با رهبر انقلاب ۰۴/۰۹/۱۳۷۱. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=29670>.
۱۰. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۴). بیانات در دیدار اعضای شوراهای فرهنگ عمومی استان‌ها ۱۹/۰۴/۱۳۷۴. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2759>.
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۵). بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ۲۰/۰۹/۱۳۷۵. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=9615>.
۱۲. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۵). بیانات در دیدار مدیران و مسئولان مطبوعات کشور ۱۳/۰۲/۱۳۷۵. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2799>.

اصول حقوقی تنظیم‌کننده آزادی مطبوعات مبتنی بر منظومه فکری آیت‌الله‌العظمی شهید خامنه‌ای (قدس‌سره) و... (ربیع‌زاده و همکاران) ۳۹

۱۳. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۷). بیانات در دانشگاه تربیت مدرس ۱۳۷۷/۰۶/۱۲. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2900>.
۱۴. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۸). بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ۱۳۷۸/۱۰/۱۰. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2986>.
۱۵. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۸). بیانات در دیدار جمعی از بسیجیان ۱۳۷۸/۰۶/۱۰. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=2965>.
۱۶. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۹). بیانات در جمع دانشجویان و اساتید دانشگاه صنعتی امیرکبیر ۱۳۷۹/۱۲/۰۹. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3053>.
۱۷. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۹). بیانات در دیدار با جوانان در مصالای بزرگ تهران ۱۳۷۹/۰۲/۰۱. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3003>.
۱۸. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۰). بیانات در خطبه‌های نماز جمعه‌ی تهران ۱۳۸۰/۰۲/۲۸. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3066>.
۱۹. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۱). بیانات در دیدار اعضای ستادهای نماز جمعه ۱۳۸۱/۰۵/۰۵. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3133>.
۲۰. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۱). بیانات در دیدار با مسئولان سازمان صدا و سیما ۱۳۸۱/۱۱/۱۵. بازیابی شده در (۱۴۰۵/۰۳/۰۷) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=7227>.
۲۱. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۱). بیانات در دیدار جمعی از کارگران و معلمان ۱۳۸۱/۰۲/۱۱. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3117>.
۲۲. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۲). بیانات در خطبه‌های نماز جمعه ۱۳۸۲/۰۸/۲۳. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3204>.
۲۳. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۳). بیانات در دیدار مسئولان سازمان صدا و سیما ۱۳۸۳/۰۹/۱۱. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3262>.
۲۴. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۳). بیانات در مراسم پانزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه‌الله) ۱۳۸۴/۰۳/۱۴. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3233>.

۲۵. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۴). بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان بسیجی ۱۳۸۴/۰۳/۰۵. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3292>.
۲۶. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۶). بیانات در دیدار مردم یزد ۱۳۸۶/۱۰/۱۲. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3415>.
۲۷. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۷). بیانات در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت ۱۳۸۷/۰۶/۰۲. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3661>.
۲۸. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۷). بیانات در دیدار مردم کازرون ۱۳۸۷/۰۲/۱۶. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3434>.
۲۹. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۷). خطبه‌های نماز جمعه تهران ۱۳۸۷/۰۶/۲۹. بازیابی شده در ۱۴۰۵/۰۳/۰۷ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3813>.
۳۰. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰). اقامه نماز جمعه تهران به امامت حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ۱۳۹۰/۱۱/۱۴. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=18932>.
۳۱. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰). بیانات در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۹۰/۰۳/۲۳. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=18292>.
۳۲. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰). بیانات در دیدار دانشجویان کرمانشاه ۱۳۹۰/۰۷/۲۴. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=17597>.
۳۳. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰). بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه ۱۴۰۴/۰۴/۲۰. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=60706>.
۳۴. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۳). بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۳/۰۱/۰۱. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=25993>.
۳۵. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۳). بیانات در دیدار مسئولان نظام ۱۳۹۳/۰۴/۱۶. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26908>.
۳۶. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۳). بیانات در دیدار معلمان و فرهنگیان سراسر کشور ۱۳۹۳/۰۲/۱۷. بازیابی شده در ۱۴۰۵/۰۳/۰۷ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=26342>.
۳۷. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۴). بیانات در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۴/۰۱/۰۱. بازیابی شده در ۱۴۰۴/۰۹/۱۵ از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=29236>.

اصول حقوقی تنظیم کننده آزادی مطبوعات مبتنی بر منظومه فکری آیت الله العظمی شهید خامنه‌ای (قدس سره) و... (ربیع‌زاده و همکاران) ۴۱

۳۸. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۴). بیانات در دیدار مداحان اهل بیت علیهم السلام ۱۳۹۴/۰۱/۲۰. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=29415>.

۳۹. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۴). بیانات در دیدار مسئولان نظام ۱۳۹۴/۰۴/۰۲. بازیابی شده (۱۴۰۴/۰۹/۱۵). دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=30069>.
۴۰. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۵). بیانات در مراسم بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (رحمه الله) ۱۳۹۵/۰۳/۱۴. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33259>.

۴۱. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶). بیانات در دیدار با جمعی از مستندسازان جوان ۱۳۹۶/۱۰/۲۲. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=38751>.

۴۲. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶). بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۳۹۶/۰۶/۳۰. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=37721>.

۴۳. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶). بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی ۱۳۹۶/۱۱/۲۹. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=38975>.

۴۴. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶). بیانات در دیدار مردم قم ۱۳۹۶/۱۰/۱۹. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=38675>.
۴۵. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶). دیدار رئیس و اعضای دوره جدید مجمع تشخیص مصلحت نظام با رهبر انقلاب ۱۳۹۶/۰۶/۲۲. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=37651>.

۴۶. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷). بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی ۱۳۹۷/۰۱/۰۱. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=39272>.

۴۷. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷). بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم ۱۳۹۷/۰۵/۲۲. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=40273>.

۴۸. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷). بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان ۱۳۹۷/۰۳/۰۷. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=39710>.

۴۹. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷). خطبه های نماز عید فطر ۱۳۹۷/۰۳/۲۵. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=39933>.

۵۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۷). سخنان رهبر انقلاب درباره شفافیت مسئولین با مردم و عدم پنهان‌کاری ۱۳۹۷/۰۷/۳۰. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=40746>

۵۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۷). طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن. تهران: مؤسسه ایمان اجتهادی.
۵۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۹). بیانات در ارتباط تصویری با نمایندگان یازدهمین دوره مجلس شورای اسلامی ۱۳۹۹/۰۴/۲۲. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=46045>

۵۳. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۹). بیانات در سخنرانی تلویزیونی در سالروز قیام ۱۹ دی ۱۳۹۹/۱۰/۱۹. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=47066>

۵۴. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۰). بیانات در ارتباط تصویری با مردم آذربایجان شرقی ۱۴۰۰/۱۱/۲۸. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=49633>

۵۵. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۱). بیانات در دیدار بسیجیان ۱۴۰۱/۰۹/۰۵. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=51418>.
۵۶. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۱). بیانات در دیدار رئیس و مسئولان قوه قضائیه ۱۴۰۱/۰۴/۰۷. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=50545>

۵۷. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۱). بیانات در دیدار مردم اصفهان ۱۴۰۱/۰۸/۲۸. بازیابی شده در (۱۴۰۵/۰۳/۰۷) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=51376>.
۵۸. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۱). بیانات در دیدار مردم قم ۱۴۰۱/۱۰/۱۹. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=51707>.
۵۹. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۱). بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی ۱۴۰۱/۰۷/۲۲. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=51151>

۶۰. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۲). بیانات در اجتماع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی ۱۴۰۲/۰۱/۰۱. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=52275>

۶۱. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۳). بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی ۱۴۰۳/۱۱/۰۹. بازیابی شده در (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره) <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=59361>

اصول حقوقی تنظیم‌کننده آزادی مطبوعات مبتنی بر منظومه فکری آیت‌الله‌العظمی شهید خامنه‌ای (قدس‌سزده) و... (ربیع‌زاده و همکاران) ۴۳

۶۲. خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۴). بیانات در دیدار هزاران نفر از زنان و دختران ۱۴۰۴/۰۹/۱۲. بازیابی شده در [https://farsi.khamenei.ir/speech-
content?id=62004](https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=62004) (۱۴۰۴/۰۹/۱۵) از: دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای (ره)

۶۳. خسروپناه، عبدالحسین. (۱۴۰۲). منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (ره) (نظام بینشی، منشی و کنشی). تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

۶۴. خسروی، حسن و زمانه‌قدیم، نوید و باقری‌حامد، یوسف. (۱۳۹۵). حق بر آزادی مطبوعات در پرتو آموزه‌های حقوق بشر. اخلاق زیستی. (۲۱): ۱۳۷-۱۵۶.

۶۵. ربیع‌زاده، علی، حبیب‌زاده، توکل. (۱۴۰۴). جریان‌شناسی حقوق بشر و شهروندی در ایران، جلد یک. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

۶۶. علی‌پور گرجی، محمود. (۱۳۹۰). بررسی آزادی در اندیشه سیاسی شهید آیت‌الله خامنه‌ای (ره). مطالعات انقلاب اسلامی، (۲۷)، ۱۹۹-۲۲۶.

۶۷. غفوری، بهمن. (۱۳۷۹). آزادی مطبوعات در حقوق ایران. پایان‌نامه در مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز، شیراز.

۶۸. معتمدنژاد، کاظم. (۱۳۸۶). حقوق ارتباطات. تهران: دفتر مطالعات و توسعه رسانه‌ها.

۶۹. واعظی استمال، سیروس. (۱۴۰۴). بررسی محدودیت‌های قانونی آزادی بیان در مطبوعات ایران با تأکید بر نظم عمومی و اخلاق حسنه. دهمین کنفرانس بین‌المللی حقوق. روان‌شناسی. علوم تربیتی و رفتاری.

قوانین و مقررات

۷۰. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۵۸ با اصلاحات بعدی.

۷۱. قانون مطبوعات مصوب ۱۳۶۴ با اصلاحات بعدی.

۷۲. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی.

۷۳. طرح تشدید مجازات اخلال در امنیت روانی جامعه مصوب ۱۳۸۹.

۷۴. قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳.

۷۵. مصوبه الزامات پیشگیری و مقابله با نشر اطلاعات، اخبار و محتوای خبری خلاف واقع در فضای مجازی مصوب ۱۳۹۹.

76. Kenski, K., & Jamieson, K. H. (2017). The Oxford handbook of political communication. Oxford University Press.

77. McNair, B. (2012). Freedom of the Press. In D. Sloan (Ed.), *Oxford Bibliographies in Communication*. Retrieved September 15, 2025. Oxford University Press.

<https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756841/obo-9780199756841-0040.xml>

78. Meiklejohn, A. (1948). Free speech and its relation to self-government. Harper & Brothers.

